

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หนังสือเรียน (Textbooks) เป็นแหล่งวิชาการแห่งแรกของครูและนักเรียน ซึ่งครูและนักเรียนต่างอาศัยหนังสือเรียนในลักษณะที่แตกต่างกัน คือ ครูอาศัยหนังสือเรียนเป็นคู่มือในการสอนอย่างหนึ่ง เพื่อให้รู้ขอบเขตของเนื้อหาในแต่ละระดับชั้นที่ทำการสอน ในขณะที่เดียวกันนักเรียนก็อาศัยหนังสือเรียนในการเรียนเพื่อทำความเข้าใจ ทำแบบฝึกหัด ศึกษาข้อเท็จจริง หรืออ่านเพิ่มเติม ดังนั้นหนังสือเรียนจึงมีความสำคัญต่อการเรียนการสอนมาก ดังที่ ก่อ สวัสดิพิพาณิชย์ (2507 : 32) ได้กล่าวไว้ว่า "หนังสือเรียนเป็นอุปกรณ์การสอนที่สำคัญที่สุด แทบจะกล่าวได้ว่าการสอนวิชาต่าง ๆ แทบทุกวิชาต้องอาศัยหนังสือเรียนเป็นคู่มือ"

หนังสือเรียนยังเปรียบเสมือนสะพานที่เชื่อมระหว่างหลักสูตร ผู้สอน และผู้เรียน ในอันที่จะช่วยให้เกิดความรู้ ความเข้าใจที่ตรงกันในด้านจุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหาวิชา และกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่ง ประภาศรี สีหอำไพ (2523 : 23) ได้ให้ความหมายหนังสือเรียนไว้ว่า หนังสือเรียนคือ หนังสือที่บรรจุเนื้อหาตามหลักสูตร ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการออกใบอนุญาตกำหนดให้เป็นหนังสือที่ใช้เรียนในระดับชั้นต่าง ๆ หรือเป็นหนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการสั่งให้สอนได้โดยมีเกณฑ์พิจารณา คือ เรียบเรียงเนื้อหาถูกหลักวิชา ตรงตามหลักสูตรประมวลการสอน และมีความยากง่ายเหมาะสมกับระดับชั้น และ วินิจ วรณดณอม (2523 : 218) ได้สรุปความสำคัญของหนังสือเรียนไว้ดังนี้

1. เป็นเครื่องมือแนะนำให้นักเรียนรู้จักประสบการณ์ ได้เกิดการเรียนรู้ รู้จักคิดสนใจและแก้ปัญหาได้ เพราะเนื้อหาเป็นประสบการณ์ มีปัญหาให้ขบคิด มีกิจกรรมให้ฝึกหัด

2. เป็นสื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันระหว่างผู้เรียน ผู้สอน และสังคม

3. ช่วยรวบรวมเนื้อหาของวิชานั้น ๆ ไว้ตรงหลักสูตรและจัดเรียงลำดับไว้

อย่างเหมาะสม

4. ช่วยให้ครูกำหนดจุดมุ่งหมายในการสอนได้สะดวกและเหมาะสม
5. เป็นอุปกรณ์ราคาถูกที่ผู้เรียนลงทุนน้อยกว่าการเรียนจากชีวิตจริง และไม่ต้องเสี่ยงกับการเอาชีวิตไปลองผิดลองถูก
6. ช่วยประหยัดเวลาของผู้เรียนและผู้สอนที่ไม่ต้องคืนรอนชวนชวายนเกินเหตุก็สามารถเรียนรู้ได้รวดเร็ว
7. เป็นหลักฐานที่แสดงถึงวิวัฒนาการทางอารยธรรมของมวลมนุษย์ ซึ่งอาจจะนำมาแก้ไขหรือปรับปรุงให้สอดคล้องกับยุคสมัยได้สะดวก

หนังสือเรียนเป็นสื่อการเรียนที่มีเนื้อหาตรงตามหลักสูตร ฉะนั้นเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 จึงมีความจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขหนังสือเรียน ทั้งนี้เพราะ "หนังสือเรียนเป็นแหล่งความรู้ที่ควรจะทันสมัย ทันเหตุการณ์ ไม่ควรหยุดอยู่กับที่ ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาและสอดคล้องกับความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ" (Ernest Hilton 1969 : 1470-1472)

ในปัจจุบันกระทรวงศึกษาธิการได้เปิดโอกาสให้เอกชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนอย่างกว้างขวาง โดยให้เอกชนมีส่วนร่วมในการผลิตหนังสือและคู่มือการเรียนการสอนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 และหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2524 ทั้งนี้เนื่องจากแนวนโยบายการศึกษาของรัฐที่กำหนดไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 ซึ่งกำหนดไว้ว่า "รัฐพึงสนับสนุนให้มีการผลิตตำรา นิตยสาร และเอกสารทางวิชาการอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้โดยไม่ขัดต่อวัฒนธรรมไทย ระเบียบ ข้อบังคับและกฎหมาย" (สภาการศึกษาแห่งชาติ 2521 : 9)

การเปิดโอกาสให้เอกชนได้มีส่วนร่วมในการจัดทำหนังสือเรียนสำหรับรายวิชาต่าง ๆ ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 นี้ กระทรวงศึกษาธิการจึงได้แต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิหรือกรรมการตรวจซึ่งประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชาที่จะตรวจ ผู้มีประสบการณ์ในด้านการพัฒนาหลักสูตรและสื่อการเรียนและผู้มีประสบการณ์ในด้านการเรียนการสอนทำหน้าที่ตรวจหนังสือเรียน หรือคู่มือครูที่สำนักพิมพ์ต่าง ๆ ได้จัดทำ สำหรับวิธีการตรวจ

ก็จะแบ่งออกเป็น 2 ชั้น คือ การตรวจขั้นต้น และการตรวจขั้นสุดท้าย

ในการตรวจขั้นต้นเป็นการตรวจโครงสร้างของหนังสือเรียนนั้น ๆ โดยจะพิจารณาในเรื่อง

1. โครงสร้างของเนื้อหา โดยพิจารณาจากเค้าโครงในต้นฉบับ ถ้าเป็นวิชาภาษาต่างประเทศจะพิจารณาบัญญัติคำ และโครงสร้างทางหลักภาษาด้วย หัวข้อของเนื้อหาโดยสังเขป ความสอดคล้องกับจุดประสงค์และคำอธิบายรายวิชาตามหลักสูตร

2. แนวทางการเสนอกิจกรรมประกอบบทเรียน (ถ้ามี)
 3. จำนวนภาพ ตาราง แผนภูมิ แผนที่ ฯลฯ โดยประมาณ (ถ้ามี)
 4. ความยากง่ายเหมาะสมกับระดับชั้น
 5. แหล่งค้นคว้า และหนังสืออุทิศสำหรับนักเรียน (ถ้ามี)
- (ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ 2525)

เมื่อหนังสือเรียนเล่มใดของสำนักพิมพ์ใดผ่านการตรวจขั้นต้น ก็จะต้องนำไปปรับปรุงแก้ไขแล้วส่งให้คณะกรรมการตรวจตรวจขั้นสุดท้ายต่อไป ในการตรวจขั้นสุดท้ายนั้นจะเป็นการตรวจอย่างละเอียดในเรื่อง

1. ความถูกต้องของเนื้อหาตามหลักวิชา
2. การเรียงลำดับขั้นตอนของการเรียนรู้
3. ปริมาณเนื้อหาเทียบกับเวลาเรียน
4. ความยากง่ายของเนื้อหาเทียบกับระดับชั้น
5. ความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนการสอนที่เสนอแนะ
6. ความถูกต้องชัดเจนของภาษา (จะเน้นมากโดยเฉพาะรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับความรูทางภาษา)

7. ความเหมาะสมของภาพ ตาราง แผนภูมิ แผนที่ ฯลฯ (ถ้ามี)

8. ลักษณะเฉพาะของหนังสือโดยส่วนรวม ได้แก่

- 1) ลักษณะซ้ำซ้อนกับหนังสือเล่มหนึ่ง เล่มใดที่กระทรวงอนุญาตให้ใช้ใน

โรงเรียน

- 2) ลักษณะพิเศษของหนังสือ

(ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ 2525)

ด้วยเหตุนี้จึงพบอยู่เสมอว่า หนังสือเรียนรายวิชาต่าง ๆ ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 และหนังสือเรียนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ในรายวิชาหนึ่ง ๆ อาจจะมีหนังสือเรียนหลายเล่ม หลายสำนักพิมพ์ จึงต้องเป็นหน้าที่ของครูผู้สอน ผู้บริหาร และผู้เกี่ยวข้องกับการใช้หนังสือเรียนในโรงเรียนว่า จะเลือกใช้หนังสือเรียนที่ได้รับอนุญาตให้ใช้เล่มใด และจะมีวิธีการอย่างไรที่จะสามารถเลือกหนังสือเรียนที่มีคุณภาพดีที่สุดไปใช้ในโรงเรียน

จากการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ซึ่งได้กำหนดให้วิชาสังคมศึกษาเป็นกลุ่มวิชาหนึ่งตามโครงการของหลักสูตร โดยเป็นทั้งวิชาบังคับและวิชาเลือก (กระทรวงศึกษาธิการ 2523 : 9) และในส่วนที่เป็นวิชาบังคับซึ่งนักเรียนทุกคนจะต้องเรียนนั้น จะมีเนื้อหาเน้นความสำคัญทางด้านเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทั้งทางค่านิยม คติคุณ ทักษะ และเจตคติ อันเป็นพื้นฐานของพลเมืองดี กับเน้นความสำคัญของการพัฒนาวิธีการแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการวิทยาศาสตร์ กับการปลูกฝังจริยธรรมอันปฏิบัติได้จริง เพื่อให้การเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาวิชาบังคับบรรลุผลตามเจตนารมณ์ดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการก็ได้เปิดโอกาสให้เอกชนจัดทำหนังสือเรียนสำหรับรายวิชาบังคับประกอบด้วย รายวิชา ส 401, ส 402 สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 (ม.4) รายวิชา ส 503, ส 504 สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 (ม.5) รายวิชา ส 605, ส 606 สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 (ม.6)

รายวิชา ส 503 "ภูมิศาสตร์กายภาพของประเทศไทย" เป็นวิชาบังคับในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 5 ในหมวดสังคมศึกษา และเป็นวิชาที่มุ่งให้ผู้เรียนได้เข้าใจความรู้พื้นฐานทางภูมิศาสตร์กายภาพของประเทศไทย เพื่อให้นักเรียนสามารถอธิบาย ตีความ และวิเคราะห์ลักษณะกายภาพของประเทศไทย นอกจากนี้ยังเป็นวิชาหนึ่งที่สอดคล้องกับความต้องการและการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย รวมทั้งจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ ดังที่ ดร.ประเสริฐ วิทวัส (2502 : 13-14) กล่าวไว้ว่า

การเรียนวิชาภูมิศาสตร์ก็เพื่อให้นักเรียนรู้จักสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว โดยเฉพาะท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ เพื่อจะได้ออกไปเป็นพลเมืองดี สามารถทำคุณประโยชน์แก่ท้องถิ่น จาก การที่นักเรียนรู้จักธรรมชาติและธรรมชาติ และคิดเปลี่ยนแปลงธรรมชาติ จะทำให้นักเรียนรู้จักคิดอย่างมีเหตุผล นำเอาความนึกมาเข้าใจให้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง สังคมและใหญ่จักแก้ปัญหาโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์

และ อาร์เทอร์ เอ็น สตาร์ห์เลอร์ (Arthur N. Starhler 1965 : 1) ได้เขียนไว้ว่า "ภูมิศาสตร์กายภาพถือเป็นรากฐานสำคัญของวิชาภูมิศาสตร์ การที่จะศึกษาสาขาวิชาอื่นที่เกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์ จำเป็นต้องรู้พื้นฐานหลักของวิชานี้เสียก่อน เพราะวิชาภูมิศาสตร์อื่น ๆ มีลักษณะอย่างไรย่อมมีผลมาจากภูมิศาสตร์กายภาพ"

จากการที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้โรงเรียนสามารถเลือกหนังสือเรียนสังคมศึกษารายวิชา ส 503 "ภูมิศาสตร์กายภาพของประเทศไทย" เล่มใดเล่มหนึ่ง ในจำนวน 4 เล่ม จากบัญชีหนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ใช้ในโรงเรียนได้ถึงแม้ว่าหนังสือเรียนทั้ง 4 เล่ม จะได้ผ่านการตรวจพิจารณาจากกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการแล้วก็ตาม อาจมีข้อบกพร่องหรือมีเนื้อหาบางตอนคลาดเคลื่อน ไม่ตรงกับหลักฐานหรือข้อค้นพบใหม่ ๆ ในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นครูสังคมศึกษาและเห็นความสำคัญของรายวิชา ส 503 "ภูมิศาสตร์กายภาพของประเทศไทย" จึงเห็นสมควรทำวิจัยเรื่องความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับหนังสือเรียนสังคมศึกษา รายวิชา ส 503 "ภูมิศาสตร์กายภาพของประเทศไทย" เพื่อศึกษาว่า ผู้ใช้หนังสือเรียนทั้งครูและนักเรียนมีแนวความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับคุณภาพของหนังสือเรียนในด้าน สาระคานความรู้ สาระคานสติปัญญา ลักษณะการจัดทำรูปเล่ม และอุปกรณ์ช่วยการเรียนการสอนในหนังสือเรียน ซึ่งข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ จะเป็นแนวทางแก่ผู้วิจัยในการเลือกใช้หนังสือเรียนที่มีคุณภาพดีที่สุด และยังสามารถเป็นแนวทางแก่ผู้วิจัยในการเสนอแนะความคิดเห็นในการปรับปรุงแก้ไขหนังสือเรียนสังคมศึกษา รายวิชา ส 503 "ภูมิศาสตร์กายภาพของประเทศไทย" ให้มีคุณภาพดีขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ต่อครูและนักเรียนที่เป็นผู้ใช้หนังสือเรียนนี้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับหนังสือเรียนสังคมศึกษารายวิชา ส 503 "ภูมิศาสตร์กายภาพของประเทศไทย" ที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ใช้ในโรงเรียน โดยพิจารณา 4 ด้าน คือ

1. สาระคานความรู้ (The Knowledge Component)
2. สาระคานสติปัญญา (The Intellectual Component)
3. ลักษณะการจัดทำรูปเล่ม (The Format)

4. อุปกรณ์ช่วยการเรียนการสอน (The Instructional Aids)

ขอบเขตของการวิจัย

1. ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มี 2 ประเภท คือ

1.1 ครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษา รายวิชา ส 503 "ภูมิศาสตร์กายภาพของประเทศไทย" จำนวน 46 คน จากโรงเรียนราษฎร์และโรงเรียนรัฐบาล รวม 21 แห่งในเขตกรุงเทพมหานคร

1.2 นักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 (ม.5) ปีการศึกษา 2528 จำนวน 420 คน จากโรงเรียนราษฎร์และโรงเรียนรัฐบาลทั้ง 21 แห่งที่กำหนดไว้

2. หนังสือเรียนที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นหนังสือเรียนสังคมศึกษา รายวิชา ส 503 "ภูมิศาสตร์กายภาพของประเทศไทย" ที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ใช้เป็นหนังสือเรียนได้ จำนวน 3 เล่ม

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ผู้วิจัยถือว่าคำตอบของครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษา และนักเรียนในกลุ่มตัวอย่างประชากร เป็นคำตอบที่เชื่อถือได้

2. ผู้วิจัยถือว่าครูและนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างประชากร ได้ศึกษาเนื้อหาในหนังสือเรียนสังคมศึกษา รายวิชา ส 503 "ภูมิศาสตร์กายภาพของประเทศไทย" มาแล้ว จึงสามารถให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับหนังสือเรียนสังคมศึกษา รายวิชา ส 503 "ภูมิศาสตร์กายภาพของประเทศไทย" ได้

ความจำกัดของการวิจัย

การวิจัยนี้อาจได้ผลไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร เนื่องจากหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา รายวิชา ส 503 "ภูมิศาสตร์กายภาพของประเทศไทย" ซึ่ง นายฉัตรชัย พงศ์ประยูร และคณะ เป็นผู้เรียบเรียง และมีรายชื่ออยู่ในบัญชีหนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ใช้ในโรงเรียนได้ แต่ปรากฏว่าหนังสือเรียนเล่มนี้ไม่มีโรงเรียนใดเลยในเขตกรุงเทพมหานคร เลือกใช้ ผู้วิจัยจึงมิได้นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้

ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัยครั้งนี้

1. ผู้วิจัยและครูผู้สอนวิชาภาษาอังกฤษจะนำผลของการวิจัยนี้เป็นพื้นฐานในการปรับปรุงการเรียนการสอน และการเลือกใช้หนังสือเรียนสังคมศึกษา รายวิชา ส 503 "ภูมิศาสตร์กายภาพของประเทศไทย"

2. ครูผู้สอนและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเลือกหนังสือเรียน อาจนำผลของการวิจัยไปเป็นแนวทางในการพิจารณาเลือกหนังสือเรียนที่เลือกใช้ในห้องเรียน

3. ผู้แต่งหนังสือเรียน สำนักพิมพ์ และผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับหนังสือเรียน จะได้นำข้อเท็จจริงจากผลการวิจัยมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงหนังสือเรียนให้มาตรฐานมากยิ่งขึ้น

4. นักการศึกษาและผู้สนใจจะทำการค้นคว้าและวิจัยเกี่ยวกับหนังสือเรียน อาจนำผลของการวิจัยนี้เป็นแนวทางในการวิจัยเกี่ยวกับหนังสือเรียนเล่มอื่น ๆ ต่อไป

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ความคิดเห็น หมายถึง ความเชื่อถือหรือความรู้สึกเฉพาะตัวของครูและนักเรียนที่แสดงออกต่อคำถาม ซึ่งไม่เป็นการฉีกหรือถูก แต่เป็นไปในทางเห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย เห็นด้วยปานกลาง, เห็นด้วยน้อย, เห็นด้วยน้อยที่สุด

ครู หมายถึง ครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษา รายวิชา ส 503 "ภูมิศาสตร์กายภาพของประเทศไทย" ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 5 (ม.5) ทั้งโรงเรียนราษฎร์และโรงเรียนรัฐบาล ในเขตกรุงเทพมหานคร

นักเรียน หมายถึง นักเรียนชายหญิงที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 (ม.5) ทั้งโรงเรียนราษฎร์และโรงเรียนรัฐบาล ในเขตกรุงเทพมหานคร

หนังสือเรียน หมายถึง หนังสือเรียนที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ใช้เป็นหนังสือเรียนสังคมศึกษา รายวิชา ส 503 "ภูมิศาสตร์กายภาพของประเทศไทย" ได้จำนวน 3 เล่ม คือ

1. ประเสริฐ วิทยารัฐ และละไม นิราช. หนังสือเรียน
สังคมศึกษารายวิชา ส 503. กรุงเทพมหานคร : วัฒนา
พานิช, 2526
2. ไพฑูรย์ พงศะบุตร. หนังสือเรียนสังคมศึกษารายวิชา
ส 503. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2526
3. สวาท เสนาณรงค์ และคณะ. หนังสือเรียนสังคมศึกษา
รายวิชา ส 503. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์,
2526

รายวิชา ส 503 หมายถึง วิชาหนึ่งที่บรรจุเป็นวิชาบังคับในหมวดวิชา
สังคมศึกษา ทั้งที่บรรจุไว้ในหลักสูตรมัธยมศึกษา
ตอนปลาย (ม.4-ม.6)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย